

παρουσίασις
βιβλίων

'Η Ιστορικότητα της συνείδησης στη φιλοσοφία του Γαλλικού Διαφωτισμού, του καθηγητή Αύγουστου Μπαγιόνα, έκδοσις «ΟΛΚΟΣ», Θεσσαλονίκη, 1974.

Η μελέτη του καθηγητή Μπαγιόνα. *'Η Ιστορικότητα της συνείδησης στη φιλοσοφία του Γαλλικού Διαφωτισμού*, αποτελεί μια αξιόλογη και τολμηρή προσπάθεια να ασχοληθώ με ένα από τα πιο σοβαρά κεφάλαια της Ιστορίας του πολιτισμού.

Η θεωρητική βάση του συγγραφέα αποτελείται από τα εξής στοιχεία: 1) «Η μελέτη θα δικαιωθή θεωρητικά ή ηθικά, αν από το περιεχόμενό της τεκμηριωθεί, έστω και σε πολύ περιορισμένη, έκταση, η αντίληψη ότι οι παραδοσιακές άποψεις είναι δυνατόν να λυθούν από την ιστορία του πολιτισμού είτε θετικά, είτε με την αχρήστευσή τους, είτε με τη μεταβολή της μορφής τους». 2) «Όσο ο πολιτισμός εξελίσσεται τόσο ο άνθρωπος αντιμετώπιζει ένα περιβάλλον που έχει ο ίδιος διαμορφώσει με τα πολιτιστικά του επιτεύγματα». 3) «Πολύ πιο σημαντικό είναι το ερώτημα "Τι είναι πολιτισμός;" παρά το ερώτημα "Τι είναι κόσμος;", αν υποθεθώ ότι στην έννοια "κόσμος" αντιστοιχεί κάποια ξεχωριστή πραγματικότητα». 4) «Το ερώτημα περί "κόσμου" ταυρίζεται σε μία κοινωνία με όχι πολύ προχωρημένο πολιτισμό, ή οποία αντιμετώπιζει ένα φυσικό περιβάλλον που ούτε έχει γίνει γνωστό ούτε έχει μεταβληθώ από τον άνθρωπο».

Εκκινώντας από την προϋπόθεση ότι «η ιστορία του πολιτισμού αποτελεί την πιο θεμελιώδη επιστήμη του ανθρώπου» και βασίζομενος στον πιο πάνω θεωρητικό πλαίσιο, ο συγγραφέας αναπτύσσει, με καταπληκτική σαφήνεια, την ιστορικότητα της συνείδησης, όπως εκφράζεται μέσα από τα κύρια ρεύματα του Γαλλικού Διαφωτισμού.

Παράλληλα με το ρόλο της συνείδησης στο Γαλλικό Διαφωτισμό εξετάζεται στο βιβλίο και η αντίληψη για την ιστορικότητα της συνείδησης στην αρχαία ελληνική σκέψη, ή χριστιανική σκέψη, ή φιλοσοφική σκέψη του δεκάτου έβδομου αιώνα, και οι προεκτάσεις του Γαλλικού Διαφωτισμού στην εποχή μας.

Η συστηματική ανάπτυξη του θέματος θεμελιώνει σε μεγάλο βαθμό το θεωρητικό πλαίσιο από το οποίο ξεκινάει ο συγγραφέας. Η ώριμη αναλυτική διαδικασία και η διαύγεια και σαφήνεια της γλώσσας είναι θετικά στοιχεία που συμβάλλουν στην πραγμάτωση των σκοπών του συγγραφέα.

Το θεωρητικό πλαίσιο όμως από το οποίο ξεκινάει ή μελέτη δεν είναι δυνατό να θεωρηθώ αποδειγμένο στο σύνολό του, και ταυτόχρονα επιτρέπει διαφορετική αντίληψη πάνω στη σχέση Κόσμος-Άνθρωπος-Πολιτισμός-Κοινωνία. Η θέση του συγγραφέα πως μία κοινωνία που προβληματίζεται πάνω στο ερώτημα «Τι είναι πολιτισμός» έχει πιο προχω-

ρημένο πολιτισμό από την κοινωνία που έρευνά το ερώτημα «Τι είναι κόσμος», δεν φαίνεται πως είναι δυνατό να θεμελιωθώ άπολυτα. Τόσο ο πολιτισμός όσο και ή έννοια κόσμος είναι δυνατό να εξεταστούν σάν αλληλοεξαρτώμενα και εξελισσόμενα φαινόμενα. Η αντιμετώπιση της σχέσης Πολιτισμός-Κόσμος πρέπει να συμπεριλάβει και την ύποδομη Ύλη Τεχνολογία-Επιστήμη-Ενέργεια. Το φυσικό και πνευματικό περιβάλλον δημιουργούν σχέσεις αλληλοεξάρτησης και αλληλοεπίδρασης με εξελικτική διαδικασία.

Ενώ ή παρατήρηση του συγγραφέα φαίνεται να ισχύει στη φεουδαρχική και βιομηχανική κοινωνία, όπου ή διάσπαση ασχολείται στην πρώτη με το φαινόμενο κόσμος και στη δεύτερη με τον πολιτισμό, μία μελλοντική κοινωνία που λειτουργεί στη μεταβιομηχανική εποχή θα πρέπει να αντιμετώπισει το πρόβλημα Πολιτισμός-Κόσμος σε σχέση αλληλοεξάρτησης και κάτω από το πρίσμα μιας σφαιρικής αντίληψης.

Το έργο του καθηγητή Μπαγιόνα αποτελεί σοβαρότατη προσφορά στο προβληματισμό της σύγχρονης ελληνικής φιλοσοφικής και κοινωνικής σκέψης. Πολύ σωστά συνειδητοποιεί ο συγγραφέας το φαινόμενο της αντιστορικότητας του νεοελληνικού στοχασμού που εκφράζεται μέσα από την ιρρασιοναλιστική τάση με κύρια στοιχεία τον υπερβολικό ύποκειμενισμό, δογματισμό και τη μηχανιστική αντιμετώπιση των προβλημάτων. Η συστηματική μελέτη της ιστορικής εξέλιξης της συνείδησης είναι βασική προϋπόθεση για μία ορθολογική και σφαιρική κατανόηση του ελληνικού πολιτισμού. Άς έλπισουμε ότι αυτή ή μελέτη θα γίνει το έναυσμα για την αναζήτηση και τη δημιουργία μιας ώριμης κοινωνικής, πολιτικής και πολιτιστικής ήρωσποικότητας του σύγχρονου Έλληνα.

Καθηγητής ΗΛΙΑΣ ΘΕΡΜΟΣ
Πανεπιστήμιο Texas A & M
College Station, Texas

Paul Henri Stahl (έκδ.), *Ethnologie de l'Europe du Sud-Est*, Paris, La Haye: Mouton, 1974, σ. 312.

Η περίοδος από τις πρώτες της Κωνσταντινουπόλεως μέχρι και της εφαρμογής της αρχής των έθνων τον, κατά τον δέκατο ένατο αιώνα, μολονότι είναι ζωτικής σημασίας για τη σπουδή της Ιστορίας των βαλκανικών λαών δεν έχει με-

λετηρή επαρκώς. Αυτό οφείλεται εν μέρει και στο γεγονός ότι λόγω της πολιτιστικής καθυστέρησης της περιοχής αυτής κατά την περίοδο εκείνη, το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνικής ζωής των λαών αυτών διεσώθη στον έντεχνο προφορικό τους λόγο.

Επομένως οι δημοσιευθείσες εντυπώσεις των δυτικών περιηγητών στα Βαλκάνια αποτελούν πολύτιμες πηγές πληροφοριών για τους λαούς της Χερσονήσου του Αίμου.

Το πρόβλημα με τα βιβλία που περιέχουν τις εντυπώσεις αυτές είναι ότι έχουν γίνει σπάνια και η άνευρέσή τους για τον μελετητή της περιόδου εκείνης είναι δύσκολη. Αυτή την ανάγκη προσπαθεί να καλύψει εν μέρει η ανθολογία του Stahl, που αποτελείται από αποσπάσματα ταξιδιωτικών εντυπώσεων περιηγητών του 17ου, 18ου και 19ου αιώνας στα Βαλκάνια.

Κατά τον Stahl, η δυσκολία άνευρέσεως των κειμένων επέδρασε επί του τρόπου συνθέσεως του βιβλίου του το οποίο περιλαμβάνει τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο, ο συγγραφέας περιορίζεται κυρίως στην περιγραφή του χώρου των Άρουμάνων. Στο δεύτερο υπάρχει πλήθος εθνογραφικών στοιχείων για τους Μαυροβούνιους. Στο τρίτο παρέχονται στοιχεία για την όργανωση της κοινωνικής ζωής των Σλάβων της Χερσονή-

σου, ενώ το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρεται σ' ένα επίκαιρο σήμερα θέμα, δηλαδή στη θέση των γυναικών στις βαλκανικές κοινωνίες της εποχής εκείνης, καθώς και στον γάμο. Σε εισαγωγικό κεφάλαιο ο εκδότης σημειώνει άδρομερές τα κοινά σημεία και τις διαφορές των πολιτισμικών συστημάτων των λαών της Βαλκανικής Χερσονήσου.

Παρ' όλες όμως τις διαβεβαιώσεις του εκδότη ότι η σπανιότητα των κειμένων επέβαλε την αποσπασματική παρουσίαση ώρισμένων φάσεων της κοινωνικής ζωής των λαών αυτών σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, είναι βέβαιον ότι δεν έχουν εξαντληθεί όλα τα κείμενα βάσει των οποίων θα μπορούσε να καταδειχθεί η κοινωνική ζωή των λαών αυτών σε μία ενιαία μορφή, εξέλιξιση ή στάσιμη, στους αιώνες της τουρκικής κυριαρχίας.

Οι περιηγητές στα Βαλκάνια, όπως σημειώνει και ο Stahl, ήταν κληρικοί, διπλωμάτες, έμποροι, στρατιωτικοί αλλά και νεαροί απόφοιτοι των Πανεπιστημίων, που πραγματοποιούσαν το grand tour σάν συμπλήρωμα των σπουδών τους. Η ιδιαίτερη εθνική και επαγγελματική προέλευση του καθενός απ' αυτούς, καθώς και ο σκοπός του ταξιδιού του εμφανής η και κρυφός, επιδρούσε επί του γνωστικού και αντιληπτικού συστήματός του. Επομένως στον σχηματισμό των

εντυπώσεων του καθενός συντελούσε ο εθνοκεντρισμός του και οι προλήψεις του. Ο αναγνώστης που σήμερα άνοιξε τα στοιχεία αυτά μπορεί να «παριδιωθή» από το περιεχόμενο των κειμένων αυτών. Άκριβδός για την πλήρη ενημέρωση του σημερινού κοινού αναγνώστου έπρεπε να δοθούν σε παράρτημα μερικά βιογραφικά στοιχεία καθώς και οι σκοποί του ταξιδιού καθενός από τους περιηγητές που περιλαμβάνονται στην ανθολογία. Επίσης θα έπρεπε να είχαν παρατεθ3-3 χάρτες της περιοχής όπως δίνονται συνήθως από διαφόρους περιηγητές.

Ας σημειωθεί ότι όπως προκύπτει από το περιεχόμενο του βιβλίου, όρθότερο θά ήταν να χρησιμοποιηθεί η λέξη εθνογραφία αντί της εθνολογίας η οποία, στην κλασική της τουλάχιστον έννοια υπαινίσσεται το θεωρητικό πλαίσιο που χρησιμοποιείται για την μελέτη μιάς περιοχής.

Πέρα από τις παρατηρήσεις αυτές το βιβλίο έχει όπωσδήποτε σημαντική αξία διότι άπό ένόσ μόν παρουσιάζει στον σημερινό μελετητή της κοινωνικής ζωής των βαλκανικών λαών τις ταξιδιωτικές αυτές εντυπώσεις που αποτελούν πολύτιμες πηγές πληροφοριών για τάν έν λόγω έθνη, άφ' έτέρου δέ αναφέρεται σε κείμενα που δέν είναι εύκολος προστά.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΓΚΙΖΕΛΗΣ, Ph.D.

Οι συγγραφείς τών άρθρων αυτού του τεύχους

ΜΕΛΕΤΙΟΣ Δ. ΘΕΟΦΙΛΟΥ

Ο Δρ. Θεοφίλος έγεννήθη εις Κύμην Εύβοιας. Έσπούδασε Πολιτικά Έπιστήμια εις την έν Άθήναις Άνωτάτην Σχολήν Πολιτικών Έπιστημών και έν συνεχεία μετεξεπαιδευθή εις Στρασβούργον (Γαλλία) ειδικευθείς εις την Άνθρωπογεωγραφίαν. Διδάκτωρ Άνθρωπογεωγραφίας του ός άνω Πανεπιστημίου. Περηκολούθησε, επίσης, μαθήματα Δημογραφίας επί έν έτος, ός και ειδικόν Σεμινάριον Χωροταξίας και Περιφερειακής Άναπτύξεως επί έν έτος, Ειργάσθη επί εξετίας (1961-1966) εις τό Κέντρον Κοινωνικών Έπιστημών Άθηνών (νύν Έθνικόν Κέντρον Κοινωνικών Έρευνών). Έκ τών πρώτων έρευνητών του έν λόγω Κέντρου και διά χρηματοδοτήσεως αυτού, διεξήγαγε την πρώτη έν Ελλάδα έπιτόπιον ανθρωπολογικήν έρευναν εις Ηπειρον, υπό την έπιστημονικήν έπιτροπία των κοινωνικών ανθρωπολόγων Ι. Περιστερίη και J. Campbell, καθηγητών του Πανεπιστημίου της Όξφόρδης και έμπειρογνώμονων της UNESCO. Περηκολούθησε διεθνή συνέδρια έν τη Άλλοδαπή και τη ήμεδαπή, εις δέ τό Β' Δογραφικόν Συμπόσιον (Κομοτηνή, Μάρτιος 1975) έλαβε μέρος δι' ανακοινώσεως. Έργα του:—*La vie agro-pasto-*

rale dans un village montagnard de l'Epire (problèmes de développement socio-économique), Στρασβούργον 1973 (διδακτορική διατριβή άνέκδοτος).—«Un village montagnard d'Epire—Etude économique et sociale» (Περιλήψεις της διδακτορικής του διατριβής, υπό δημοσίευσιν εις τό περιοδικόν *Revue Intergéo*).—«Aspects sociaux du problème démographique dans un village de l'Epire du nord-est et en Grèce plus généralement» (Άρθρον υπό δημοσίευσιν εις τό περιοδικόν *Έρευνών*).—«Τά χωριά μας, ίδίως τά όρεινά, είναι 'άποικίες κατεδίκων'; Μειψμοιρία ή πραγματικότητα;—Τά πρόβλημάτα και αι τάσεις της άγροτικής Έλλάδος άπό την σκοπιά ένός ανθρωπογεωγράφου». Άρθρον υπό δημοσίευσιν.—«Οι περι Έσοδ και Διαβόλον δοξασίες και ή μεταθανάτια πίστη στην Ηπειρον» (ανακοίνωση εις δεύτερον Δογραφικόν Συμπόσιον εις Κομοτηνήν, Μάρτιος 1975). Είναι μέλος της 'Ηπειρωτικής Έταιρείας Άθηνών και της Έταιρείας Εθνοικών Σπουδών, της όποιος τυγχάνει και Έπιστημονικός Συνεργάτης. Μέλος της υπό τό Ύπουργείον Πολιτισμού συσταθείσης παρά τό ΕΚΚΕ όμάδος μελέτης της ιστορίας και λαογραφίας των λαών του Τρίτου Κόσμου. Έργάζεται εις τό ΕΚΚΕ ός Έπιστημονικός Συνεργάτης και υπεύθυνος έρευνής.